

Krónika – szubjektív felhangokkal

Darvay Nagy Adrienne: *A kisvárdai fesztivál.*
Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdá, 2008

Többszörösen aktuális színházi téma a kisvárdai fesztivál, vagy ahogy 1992-től hivatalosan nevezik: a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja. Téma, mert jubilál a rendezvény, amely által azt a kitűnő gondolatot sikerült – nem könnyen – tető alá hozni és életben tartani, hogy Magyarország határain túli magyar színházak évente egyszer bemutatkozzanak, találkozzanak, sőt előadásaikkal versenyezzenek is. Húszéves ez az immár nemcsak a szakmában, hanem a színház s általában a kultúra iránt érdeklődő közvélemény számára, előtt ismertté vált, évente ismétlődő színházi esemény, amelyről a sajtó, legalábbis itt a Vajdaságban, rendszerességgel tudósít, olykor cikkezik is, bár ez az utóbbi években sokkal ritkábban történik meg, mint azelőtt, de ez már az itteni sajtó szegénységi bizonyítványa, s igazán nincs köze a kisvárdai rendezvényhez. De téma azért is, mert egyre inkább felmerül a rendezvény további sorsának alakulása, s nemcsak profilja, jellege, hanem egyáltalán létjogosultsága. Milyen legyen, abban az értelemben, hogy milyen koncepció szerint álljon össze az évi műsor, sőt egyáltalán legyen-e, lévén, hogy a körülmények, a színháziak és a színháztól sohasem távoli politikaiak az évek során igencsak megváltoztak. A határon túli magyar színházak helyzete egyrészt anyagilag konszolidálódott, legalábbis valamelyest, ha ez egyáltalán lehetséges, és lényegesen módosult a műsoruk, már kevésbé a nemzetiségi identitás, a nyelv őrzői, illetve a térség politikája is átalakult, másféle prioritások érvényesülnek, mint 1989-ben vagy 1999/2000-ben. Nagyobb a színházak mozgásteret mind földrajzi, mind pedig szellemi értelemben. Ezenkívül arról sem szabad megfeledkezni, hogy Magyarországon konszolidálódott egy fesztivál, az immár néhány éve Pécshez kötődő Országos Színházi Találkozó, a POSZT, ahová határon túli magyar színházakat is meghívunk, igaz, csak módjával, egy vagy két szabadkártyát biztosítva számukra, ami nem kis mértékben mégiscsak megkülönböztetésnek tekinthető. Ott lehetnek, versenybe szállhatnak, de... Ettől függetlenül nem kétséges, hogy a POSZT, bár

korban talán fiatalabb, mint a kisvárdai fesztivál, rangban, tekintélyben megelőzte ezt.

Ettől eltekintve a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja fogalom, amelyet nem lehet egyszerűen semmisnek tekinteni, leírni. Hogy ne marginalizálódjék, ahhoz viszont meg kellene találni létezésének szilárd alapjait. Az vitathatatlan, hogy minden fesztiváli koncepciónak van/lehet létezőképes kritériuma, csak nem valószínű, hogy mind egyforma értékű. Lehet színházak találkozóját szervezni „csupán” azzal a céllal, hogy a szakma művelői unter uns évente találkozzanak, de ez egyre kisebb érdeklődést válthat ki, egyre kevesebbeket fog s tud kielégíteni. Lehet olyan színházi fesztivált szervezni, amelyre nem minden létező határon túli intézményt hívnak meg, főleg nem több produkcióval, mint gyakorta történt és történik is, hanem csak a legjobb előadásokat. Volt eddig olyan is, ilyen is. Egyik sem vált be teljes mértékben. Pontosabban az összkisebséginek egy ideig volt értelme, a kizárólag művészi kritériumok szerintinek is lett volna értelme, sőt, ha a színházakban tudatosult volna, hogy itt ezúttal, most már másról van, lenne szó, minthogy mindig mindenki ott legyen, megtartsa az előadását, esetleg díjat is kapjon, és kezi'csokolom, akkor talán ez lenne az igazi képlet. Csakhogy kinek kell egy kizárólag magas művészi színvonalon bizonyító színházi fesztivál? A szakmának? Nem vagyok biztos benne. Elvben igen, de gyakorlatban nem, a konkurencia az mégiscsak konkurencia, bevalljuk ezt vagy nem. A közönségnek? Kisvárdának annak ellenére, hogy az elmúlt húsz év(ad) alatt kétségtelenül hozzáért a fesztiválhoz, tanulta és megtanulta a fesztivált, mégis kisszámú ahhoz, hogy jelenlétével életben tartsa a rendezvényt. Esetleg néhány kritikusnak? Esetleg. És kész.

Mindettől függetlenül és dacára, a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházi Fesztiválra *szükség van*.

Ezt lehet, kell megállapítani Darvay Nagy Adrienne könyvét olvasva, amely a huszadik kisvárdai évadra jelent meg, s évről évre áttekinti az eddigi fesztiváli történéseket. Második fesztiválkönyve ez a szerzőnek, aki évek óta visszajáró vendége, sőt résztvevője a fesztiválnak, évekig társszelektor volt, s mint ilyen, beavatottként tudja, mi történt, jól ismeri a viszonyokat. Nemcsak hivatott krónikása, hanem szubjektív krónikása lehet a rendezvénynek. Az is. Inkább, mint tíz évvel ezelőtti könyvében (*Színek Kisvárdán. Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdá, 1998*), amelyben inkább évadonként az egyes színházakkal foglalkozott, nem kis mértékben a helyi sajtóra támaszkodva közölt érdekes információkat az egyes városok teátrumairól, most viszont ugyancsak évadonkénti bontásban már egy-egy évad egészével foglalkozik, elsősorban a fesztivál mint olyan áll

érdeklődése előterében. Ebből következik, hogy mindazok a kérdések, dilemmák, amelyek ismertetőm eddigi részében megfogalmazódtak, Darvay Nagy könyvének nyomán kerültek papírra.

A könyv a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának geneziséét mutatja meg. A létrehívás ötletétől és elsősorban a politika generalta viszontagságoktól, illetve a magyarországi színházi szakma befogadói készségétől az azonosságkeresés állomásain át a huszadik évadig. A rendezvény nevének változása beszédesen példázza a fesztivál kibontakozását. Előbb 1989-ben három színház, az ungvári, a kassai és a szabadkai plusz a helyi várszínház társulata „találkozott” Magyar Nemzetiségi Színházak Fesztiválja keretében, a következő évben az elnevezés még nem változik. de már jelen van a beregszászi, a kolozsvári, a szabadkai, a sepsiszentgyörgyi, a szatmárnémeti, a kassai, az újvidéki és a marosvásárhelyi színház. Már igazi fesztivál, amely évről évre több színháznak ad otthont, s amely előbb magát Magyar Nemzeti Kisebbségi Színházak Fesztiváljának, majd 1992-től Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának nevezi, joggal, mert nemcsak a környező országok magyar társulatainak előadásai kapnak helyet a műsorban, hanem torontói, New York-i vendégeket is fogad, arról nem is szólva, hogy a fesztiváli műsorban báb- és gyermekszínházak, illetve a főiskolások produkciói is láthatóak voltak, s hogy rendre tanácskozások és szakmai viták egészítették ki a fesztiváli műsort. Nagyüzemmé nőtte ki magát az igencsak szerényen induló rendezvény. Az történt, amit Kötő József romániai magyar színházi ember és kultúrpolitikus vágy és célként fogalmazott meg már a második évadban: „nem egy alkalmi összejövetel”, hanem „egy szervezett találkozó” kell hogy legyen, és lett a kisvárdai rendezvény, amelynek feladatát ekkor és még néhány évig „a kisebbségi mozgalom” koordinálásában látták, s ezért is volt sértő, amikor a pesti sajtóban gettófesztiválnak nevezték. Gettó volt, mert a pesti sajtó és szakma gettósította. Szerencsére ez a viszonyulás változott, bár kielégítő talán sosem volt. Jöttek kritikusok, rendezők, színészek, zsűriztek is, tanácskoztak is, de a színházi világ egészében, számára mégis inkább afféle vidéki rokon maradt, akit tudomásul veszünk is, szeretünk is, de nem nagyon. Holott, ha megnézzük Darvay Nagy könyvének gazdag adattárát (Radvánszki Ágnes összeállítása), látható hány valóban kiváló magyar színházi előadás és művész volt látható Kisvárdán. Persze selejt is volt, de melyik színházban nincs, s a POSZT-on talán nincs?

Ha a szakmai vonatkozásokat nézzük, akkor talán a legizgalmasabb kérdés, amellyel Darvay Nagy munkája szembesít bennünket olvasókat, de elsősorban mindenkit, akinek a magyar színházhoz valamilyen formában köze van, miért nem alakult ki igazán termékeny, a magyar színjátszás

hasznára válható párbeszéd a határon túli magyar és a magyarországi színházak között. Holott a kisvárdai fesztivál erre valóban ideális lehetőséget kínált és kínál ma is, bár ez a lehetőség most már sokkal nagyobb, szélesebb körű. Az ugyanis színházi evidencia, hogy bizonyos határon túli színházak, színházi műhelyek, elsősorban néhány romániai és a három vajdasági színházra kell gondolni, ahogy a könyvben olvassuk, a „kulturális interferencia nyomán”, azzal, hogy „nem csak a magyar hagyományokat (ezen elsősorban, teszem hozzá, a nyelvet kell érteni) és annak a helynek a szellemét tükrözik, ahol élnek, hanem annak a nemzetnek a tradícióit is, amellyel együtt élnek”.

Mindebből látszik, felesleges külön hangsúlyozni, mind a folyó színházi élet, határokon túl és belül, mind pedig színháztörténetünk szempontjából jelentős kiadvány született. Krónika, amit jól kiegészítenek a már említett adattár „fejezetei”, az évadonkénti műsor mellett értesülhetünk arról, melyik évben kik zsűriztek, kiket díjaztak, ki kapott Életműdíjat, s milyen közös produkciók készültek kiknek a közreműködésével.

Ugyanakkor ez a krónika szubjektív is, természetesen, a minősítés minden erényét és hibáját értve rajta. A fokozottabb személyesség legszebb példái Darvai Nagy Adrienne könyvében az olykor több oldalnyi, kiváló, érzékletes előadás-leírások és -elemzések. Vagy amikor összeveti az utóbbi évek egyik legjelentősebb magyar drámájának, Spiró György *Az imposztor* című műve előadásának két alakítását. Major Tamásét és Ács Alajosét. A pesti előadásban a lengyel Bogusławskit alakító színész az idegen, orosz cári hatalommal szemben imposztorkodik (ne feledjük: 1983-at írtunk!), Ács viszont Romániában azt a Bogusławskit hozta egy vidéki színház színészei közé, aki a művészet hatalmát példázva kíván lelket önteni egy kis, nemzeti közösség nyomorultan élő komédiásaiba.

Másfelől viszont ezekre az élmény- és szakszerű részletekre rácáfol a könyv szerzője azzal, hogy értetlenül áll egy-egy produkció vagy jelenet előtt, míg más esetekben a maga által felsorolt hibákkal szemben is elnéző. Két újvidéki előadás, *Egy lócsiszár virágvasárnapja* és a *Koldusopera* iránt hiányzott a könyv szerzőjéből a nagyobb megértés, a fogékonyság. Nem vette észre, hogy nem szereposztási kényszerből, hanem koncepcióból adódott Nagelschmiedtet és Luther Mártont ugyanazzal a színésszel játszatni. Mindketten, egy kisémbert és egy vallási vezető, a pálfordulás mestere. A *Koldusopera* valóban felemásra sikeredett, de olyan erős politikai töltettel rendelkezett, ami nem csak a miloševići világban élők számára mondhatott valamit. Ezzel szemben érthetetlenül elnéző például Zsoldos Árpád Tevje-alakításával. „Igaz [...] énekhanggal nem rendelkezett, időnként a szövegét sem lehetett érteni”, mégis dicséretekkel halmozza el. De

ez már a recenziési észrevételek közé tartozik, amelyek szubjektív jellege abban mutatkozik meg, hogy a szerző több figyelmet szentel bizonyos, elsősorban főleg romániai magyar színházaknak és színészeknek, mint a többieknek (ezt a kötet fényképanyaga is alátámasztja!). Ebben, nem csak romániai vonatkozásban, olykor az anekdota, sőt a pletyka ide nem éppen illő mozzanatai is feltűnnek. Vitathatatlanul érdekes megtudni, hogy az 1994-ben diplomált „aranyévfolyam” valóban kiváló színészei közül ki milyen civil foglalkozást űzött, akiknek egyik előadása láttán „még a szigorú Nánay tanár úr is majdnem táncra perdült”, hogy egy színésznő azért kapott díjat, mert tehetsége a polgármesterre is „erősen hatott”, hogy egy miniszteriális hölgy „nem átallott órákig várakozni” nagyon megkedvelt fiatal színészére, hogy gratulálhasson neki, hogy az egyik fiatal romániai színész, a szerző kedvence, melyik év mely hónapjának melyik napján kapott államtitkári kinevezést. Mindez, s ehhez hasonló apróságok (sok van belőlük!) kedvesek, de akkor is felesleges szeplők egy valóban jelentős könyvön, ha ennek szerzője, amint a kötet beköszöntő és búcsúzó vallo-mása is tanúsítja, a rendezvényre jellemző barátságos légkört, a találkozások meghittségét, ünnepi jellegét is szeretné érzékeltetni. Szerencsére a kisvárdai fesztiválról írt könyv értékei mellett az efféle szépséghibák vagy az olyan pontatlanságok, hogy az innen elszármazott Bakota Árpád „Harag György újvidéki korszakának egyik fontos szereplője volt”, holott csak *A buszmegállóban* játszott, nem nyomnak sokat a latban, bár az is igaz, hogy meglennénk nélkülük.

Végezetül: jókor készült el Darvay Nagy Adrienne fesztiváli krónikája, s nem csak azért, mert a tizenkilenc év megérdemelt egy összefoglalót, de azért is, mert mintha ennek a jelentős színházi rendezvénynek, sőt, nyugodtan mondhatjuk, intézménynek ismét az öndefiníálás kényes feladatára kellene vállalkoznia, ami most talán nehezebb lesz, mint az elmúlt húsz év alatt bármikor volt. Létjogosultságát kell bizonyítania és megvédenie, hogy cáfolhassa az olyan megjegyzéseket, hogy „Kisvárdá ma gesztus, nem szellemi aktus”, amint Tompa Andrea írja a *Színház* című folyóirat szeptemberi számában megjelent erősen polemikus, részben vitatható cikkében.